

ROTACIJA IR ŠEIMA: PROBLEMŲ LABIRINTAI

Šeiminiai reikalai – itin svarbūs

Lietuvos karo akademijos Strateginių tyrimų centro mokslininkės jau ne vienerius metus tyrinėja karių šeimų socialines problemas. Tyrimo spektras gana platus, šį kartą spausdiname mokslinio tiriamojo darbo „Kariuo-

žemesnio rango kariai, ne karininkai. Apskritai šeimos ir tarnybos derinimo klausimai kariams labai aktualūs“.

Rotacija yra viena opiausių problemų karių šeimoms, nes keliant karį iš vieno dalinio į kitą šeima susiduria ne tik su buitinėmis (būsto), socialinėmis (partnerės užimtumo, vaikų mokyklos keitimo), bet ir įvairiomis psichologinė-

menės transformacija: karių šeimų socialinės problemos“ dalį apie rotaciją.

Šio tyrimo atsakingoji vykdytoja socialinių mokslų daktarė sociologė A. Maslauskaitė pasakojo, kad tyrimas buvo atliekamas dviem etapais ir truko vienerius metus: „Iš pradžių atlikome kokybinį tyrimą, keliolika interviu su kariais ir jų partnerėmis, taip pabandėme išsiaiškinti, kokias problemas jie mato. Išanalizavus atsakymus buvo sukurtas klausimynas, kurį pateikėme įvairių dalinių kariams. Pastebėjome, kad dažniausiai į anketas atsakinėja

mis problemomis, kylančiomis dėl pasikeitusių santykių su aplinka ir pasikeitusių santykių šeimoje. Jei šeima išsikelia kartu su rotuojamu kariu, kiti šeimos nariai, atsidūrę naujoje vietoje, praranda turėtus socialinius saitus – draugus, pažįstamus, bendradarbius. Naujų ryšių užmezgimas, naujų socialinių statusų paieška ir buitinės problemos gali tapti papildomu stresoriu šeimai. Psichologinių problemų specifika tai pat kinta, jei po rotacijos šeima gyvena atskirai. Šiuo atveju partnerių tarpusavio, tėvų ir vaikų ryšiai nebėra tokie intensyvūs, iš esmės

pakinta šeimos vaidmenų sistema, tai kelia psichologinę įtampą, stresą.

Kaip kariai ir jų partnerės prisitaiko prie rotacijos?

Laikiniai išsiskirti ar keltis kartu?

Dauguma tyrime dalyvavusių respondentų – karių ir jų partnerių – pripažino, kad išrotavus partnerį šeima nesikeltų (arba nesikėlė) kartu. Dažniausiai šeima keliasi tik į pirmą paskyrimo vietą. „Atvažiavo, įsikūrė, iš pradžių išsinuomavo butą, paskui nusipirko, tada atvažiavo žmona, susirado darbą, gyvena, bet, jeigu vėl rotoja ji, tai žmona dažniausiai pasilieka“, – apibendrinamas esamą situaciją pasakojo vienas karininkas. Tokią šeimos situaciją, kai partneriai didžiąją dalį savaitės negyvena kartu, viena respondentė taikliai pavadino savaitgaline šeima, t. y. šeima, kuri visas savo funkcijas gali atlikti tik labai ribotą laiką. Šia prasme rotaciją galime vadinti laikinomis skyrybomis, nes tuomet šeimą sudaro vieniša mama su vaikais, o tėvas šeimos gyvenime dalyvauja tik fragmentiškai.

Svarbiu motyvu visai šeimai nesikelti į naują vietą tampa vaikai. Tiek kariai, tiek jų partnerės pripažįsta galimybę keltis kartu, kai vaikai yra maži, žmona nedirba ir prižiūri vaikus, tačiau vaikams ūgtelėjus, partnerei jau įsijungus į darbo rinką tokios galimybės nesvarstomos. „Dabar mąstau, kad, kol vaikas mažas, problemų keltis į naują vietą mažiau, kai vaikas ūgteli, pradeda lankyti darželį ar mokyklą, tada tikrai kils problemų, jeigu teks kažkur kraustyti. Tas pats yra ir su darbu, tenka dažnai keisti darbo vietą, didelė problema yra būsto paieška. Iš tikrųjų kartais prireikia kelių mėnesių, kol susirandi kur gyventi“, – pasakojo kario žmona.

Kitas svarbus motyvas šeimai laikinai išsiskirti – žmonos profesinis užimtumas. Dauguma jau dirbančių moterų supranta, kad susirasti darbą naujoje vietoje nėra paprasta, todėl atsisako vykti kartu. „Aš tikrai nevykčiau, ką aš ten veiksiu?“ – taip apibendrintai galima nuskaidyti daugumos moterų nuomonę. Moterų profesinės integracijos naujoje vietoje galimybes apsunkina ir nepalankus darbdavių požiūris į karių žmonas, nes jos traktuojamos kaip laikinos darbuotojos, kurios bet kada gali išvykti ir palikti darbo vietą. Kariai ir jų partnerės suvokia, kad nesėkmingos darbo paieškos naujoje vietoje gali turėti šeimai ne tik nepageidaujamų ekonominių, bet ir psichologinių pasekmių. „Tas ir yra, mes nežinojome, ką reiškia išvažiuoti. Kai nuvažiavome (su šeima), buvo šokas tiek man, tiek jai. Man tai darbas, o ji neturi jokios veiklos, vos ne depresija prasideda“, – pa-

sakojo savo šeimos patirtį vienas karys.

Svarbu pastebėti, kad moters profesinio užimtumo motyvas kai kuriais atvejais gali nebūti lemiamas šeimai priimant sprendimą keltis į kitą vietą. Kai kurios partnerės teigė, kad vis tiek keltųsi kartu su vyru. Tokį sprendimą lemia moters kaip motinos ir žmonos vaidmuo, kuriam teikiamas prioritetas prieš moters darbuotojos vaidmenį. Šiuo atveju šeimos bendrumo, šeimos narių susietumo ir šeiminių santykių išsaugojimas tampa svarbiausiu veiksmu apsisprendžiant vykti kartu į naują vietą. Šis mo-

tyvas nustelbia tiek vaikų socialinės integracijos naujoje vietoje, tiek ir kitus motyvus ir lemia šeimos sprendimą vykti kartu.

Prie jau minėtų motyvų šeimai laikinai išsiskirti dėl rotacijos prisideda ir buitiniai dalykai – turimas nekilnojamas turtas, finansiniai įsipareigojimai, pvz., paimtos paskolos. Įvertindami šiuos motyvus karių šeimos nariai paprastai renkasi laikinų skyrybų variantą, kai išrotuotas karys į šeimą grįžta tik savaitgaliais.

Tyrimas atskleidė, kad prie rotacijos šeimos prisitaiko ir dar vienu būdu. Greta laikinų skyrybų arba išsikėlimo, jei leidžia sąlygos ir rotacijos vieta nėra labai nutolusi nuo nuolatinės šeimos gyvenamosios vietos, karys pasirenka kasdien važinėti į tarnybos vietą ir iš jos namo. Tačiau ši galimybė, kaip pastebi respondentai, labai brangiai atsieina. Žmogus mano, gal nieko baisaus, bet kai pavažinėja pusę metų, supranta, kaip smarkiai tai atsiliepia kišenei“, – pasakojo vienas respondentas.

Savaitgalinė šeima: problemos

Vienam iš partnerių šeimos gyvenime dalyvaujant tik savaitgaliais, kitam tenka atlikti visus su vaikų auklėjimu, priežiūra ir namų ūkiu susijusius vaidmenis. Todėl karių moterų,

Rotacijos problemos, su kuriomis susidūrė karys ir/ar šeimos nariai	
	proc.
Naujoje vietoje vaikams sunku buvo rasti tinkamą darželį/mokyklą	24
Naujoje vietovėje vaikams buvo sunku susirasti draugų	25
Naujoje vietoje partnerei buvo sunku susirasti darbą	44
Naujoje vietoje sunku buvo susirasti būstą	49
Šeimoje padažnėjo konfliktų	50
Būsto nuomos mokestis buvo didesnis nei gaunami butpinigiai	50
Apie tai, kad esu rotuojamas, sužinojau labai vėlai	60
Kelionės namo vargindavo	62
Gyvendamas atskirai nuo šeimos jaučiausi nuo jos nutolęs	63
Kelionėms pas šeimą teko išleisti nemažai pinigų	68
Jaučiausi labiau suirzęs nei įprastai	70
Ankstesnėje gyvenamojoje vietoje likusiai partnerei padaugėjo kasdienių rūpesčių	70
Jaučiau, kad mano šeimai trūksta manęs	79

kurios paprastai yra ir dirbančios moterys, susiduria su labai dideliu darbo po darbo krūviu. Jos privalo vienos spręsti buitines problemas, rūpintis vaikais, panašiai kaip ir vienišos motinos, nors tokios ir nėra. Ši situacija tampa dideliu fiziniu ir psichologiniu iššūkiu kario žmogui. Psichologinė įtampa ir nuovargis tampa neišvengiamais tokio gyvenimo palydovais.

Pasikeitęs neformalus moters statusas, kai vyras išrotuojamas ir ji šeimoje lieka atsakinga už visus kasdienes darbus, suprantama, verčia moterį sukurti savą kasdienės dienvartarkės rutiną, tarp motinos ir vaikų nusistovi ypatinga santykių dinamika, jie naujai apibrėžia kasdienes vaidmenis (pvz., kas ir kiek skaito, kaip vaikai rengiami miegui, kuris vaikas už ką atsakingas namų ūkyje ir pan.). Savaitgaliais į šeimą sugrįžus tėvui, tokie nusistovėję santykiai sutrinka. Nedalyvaudamas kasdieniame šeimos gyvenime jis šeimos santykiuose tampa antraplanu veikėju, neturinčiu apibrėžtų kasdienių vaidmenų. Dėl to gali sustiprėti izoliacijos jausmas, vaidmens šeimoje neapibrėžtumai, jausmas, jog esi pašalinis. Kita vertus, partnerei toks vyro dalyvavimas šeimos gyvenime taip pat gali kelti psichologinę įtampą: savaitgaliais atsirandantis žmogus gali trikdyti nusistovėjusią tvarką, santykių eigą, vaidmenų pasiskirstymą. „Iš tikrųjų būna, kad gyvendamas vienas išmoksti viską tvarkytis pats, atsiranda geleži-

nė rutina, viskas vyksta pagal grafiką, ateina kitas žmogus, kuris tavo rutinos nesupranta, ir sujaukia nusistovėjusią tvarką“, – pasakojo viena respondentė. Natūralu, jog tokia šeiminė situacija karių partnerėms kelia psichologinę įtampą.

Šeimai didžiąją laiko dalį gyvenant ne kartu iškyla ne tik psichologinių problemų. Poros, kuriose partneris gyvena kitoje vietovėje ir važinėja, patiria ir nemažų finansinių nuostolių. Gyvenimas atskirai didina pinigines išlaidas, kurias šeima turi skirti pragyvenimui.

Išsikėlusiai šeima: problemos

Jeigu šeima išsikelia kartu su kariu, jai pirmiausia tenka išspręsti gyvenamojo ploto problemas. Dauguma respondentų minėjo, jog egzistuojanti butpinigių skyrimo tvarka yra ydinga. Nendiferencijuotos išmokos neužtikrina galimybių susirasti gyvenamąjį būstą didesniuose miestuose. Kita vertus, nėra paprasta susirasti kokybišką, šeimos poreikius atitinkantį būstą. Įvertinant ir finansines problemas, tokios paieškos užima nemažai laiko. Paprastai keliantis iš mažesnio miesto į didesnį, kur nekilnojamojo turto rinka pasižymi aukštesnėmis nuomos kainomis, kyla kokybiško būsto problema. Tokiu atveju šeima turi susitaikyti su prastesnėmis gyvenimo sąlygomis, tai sukelia ir psichologinių problemų.

„Žmona, aišku, gali kurį laiką pakentėti, bet ateina laikas ir pratrūksta: turėjo susitvarkiusi jaukų butelį ar namelį, o dabar turi gyventi prastomis sąlygomis, mokėti didžiulius piniigus, jeigu persikėlė, tarkim, į Vilnių“, – sakė respondentas.

Kai kurių karinių vienetų turimi tarnybiniai butai taip pat nepadeda išspręsti šios problemos. Buvo respondentų, kurie teigė apie juos iš viso nieko negirdėję, dar kiti tvirtino, kad jų skyrimo tvarka yra neaiški, jog jie skirti ne tik išrotuotiems kariams, bet ir jau seniai į atsargą išleistiems darbuotojams. Kartu su gyvenamojo ploto problemomis išsikėlusiai šeimai dažnai tenka spręsti ir žmonos užimtumo problemas.

Rotacija: galimos paramos formos

Dauguma apklaustųjų sutiko, kad karinė organizacija turėtų aktyviau spręsti su rotacija susijusias šeimai kylančias problemas. Todėl šiame ataskaitos poskyryje pristatysime respondentų pateiktus siūlymus. Paminėtina, kad siūlydamos rotacijos tvarkos tobulinimą aktyvesnės buvo karių partnerės, o tai gali liudyti, jog būtent jos labiau patiria neigiamas rotacijos pasekmes šeimai. Karių partnerės išskyrė tris priemones: ilgalaikį karjeros planavimą, rotavimą, atsižvelgiant į kario šeiminių padėčių, socialinę ir psichologinę paramą šeimai ir materialinę paramą. Poreikis pastarajai, beje, buvo išsakomas rečiausiai.

Pirmiausia svarbu pabrėžti, kad visi apklaustieji – kariai ir partnerės – sutiko, jog rotacija yra būtina, tačiau pati rotacijų tvarka turi būti tobulinama. Kaip viena iš priemonių kariai minėjo būtinybę atsižvelgti į jau egzistuojančią teisinę rotacijų tvarką reglamentuojančią bazę. Viena iš svarbiausių rotacijos tvarkos tobulinimo priemonių, pasak karių partnerių, būtų ilgalaikio karjeros planavimo įvedimas. Dauguma partnerių skundėsi, kad šeimai sunkiausia yra ateities neapibrėžtumas.

Kai kurios partnerės lygino Lietuvos kariuomenės ir kitų šalių kariuomenių rotacijų tvarką, kurią turėjo galimybę pažinti kartu su vyrų pagyvenusios kitose šalyse. „Teko pagyventi Jungtinėse Amerikos Valstijose. Ten kariškiui aišku, kad po metų dirbs vienoje valstybėje, po trejų metų dirbs Vokietijoje – jie žino, kas bus. Tegu nebūna ilgalaikis planavimas, tegul būna 5-eriems metams, o ne taip, kad tu po mėnesio gal gyvensi Šiauliuose, o gal tau reikės dirbti užsienyje“, – pasakojo respondentė. Taigi karininko karjeros neapibrėžtumas

karių šeimos narių yra vertinamas kaip viena didžiausių problemų prisitaikant prie kario rotacijų.

Kita paramos rotuojamo kario šeimai priemonė, išsakyta karių partnerių, yra kario šeiminių padėties įvertinimas. Kai kurios respondentės minėjo, kad rotuojant karį turėtų būti atsižvelgta į jo santuokos trukmę, vaikų amžių, įvertintas žmonos darbo pobūdis.

Trečioji paramos rotuojamo kario šeimai forma turėtų būti socialinės ir psichologinės pagalbos, kad rotacijos problemų sprendimas netaptų vien asmeniniu šeimos reikalu. Partnerės tvirtino, jog tikslinga būtų teikti karių žmonoms (partnerėms) teisinę informaciją dėl rotacijos, patarti darbo klausimais, informuoti apie galimas problemas darbo rinkoje, patarti, kaip tinkamai psichologiškai paruošti vaikus persikelti, kaip sušvelninti socialinių ryšių nutraukimo pasekmes vaikams, išmokyti juos susigyventi su draugų netekimu ir pan.

Kalbintos apie galimas paramos šeimai formas partnerės pasiūlė ir labai konkrečių rotacijos pasekmes švelninančių priemonių, kurios nėra imlios kaštų prasme. Viena tokių – gyvenamojo ploto duomenų bazės kariniuose vienetuose kaupimas. Informacinė duomenų bazė apie nekilnojamojo turto nuomos galimybes kariniame dalinyje palengvintų į naują vietovę persikeliančiai šeimai rasti būstą.

Kaip vieną iš paramos rotuojamo kario šeimai priemonių partnerės siūlė peržiūrėti ir kompensuojamas buto nuomos išlaidas. Pirmiausia, žinoma, buvo siūloma įvesti diferencijuotas išmokas už būsto nuomos kompensavimą, kad išmokos dydis būtų susietas su nekilnojamojo turto rinkos padėtimi. Kita vertus, buvo siūloma atsižvelgti ir į tai, ar prie rotacijos šeima prisitaiko keldamasi į kitą vietovę, ar ne. Jei karys kasdien ar savaitgaliais važinėja į dalinį ir į namus, geriau būtų skirti ne butpinigius, o padengti kelionės išlaidas.

Apibendrinami šį poskyrį galime teigti, kad rotacijos šeimai sukuria rimtų problemų, iš kurių aktualiausias yra psichologinės problemos (žr. paveikslą). Šis faktorius labai svarbus planuojant rotacijų tvarkos tobulinimą ir plėtojant organizacijos paramos šeimai priemones. Akivaizdu, kad daugiau dėmesio turėtų būti skiriama ne finansinėms išmokoms didinti, bet mažinti rotacijos sukeltoms problemoms kariui ir jo šeimai. Tačiau tai gali būti traktuojama kaip preliminarios išvados, kurių detalesnis pagrindimas reikalautų išsamnesnių tyrimų.

Parengė Ilona Skujaitė

Vytauto Milišausko nuotr.